

Важно је, да Јелинек истиче политичко, а не правно поријекло појма суверености. Другим ријечима, он сматра да је том појму извор у друштвеним односима. Суштини оваквога схваћања нема што да се приговори. Својство власти, које је изражено у каснијем појму суверености, као конкретна чињеница у друштвеном животу долази до изражаја само у политичком односу између носилаца такве власти, која је врховна, независна, и неограничена. Свако посегнуће на суверену власт или на њезин предмет одбија се силом, тј. политичким средствима. Како је то Јелинек исправно запазио, историја држава у Средњем вијеку пуна је таквих примјера. Али Јелинек није ишао корак даље те није досљедно примјенио ову своју исправну мисао, да поријекло појмова ваља тражити у конкретној стварности. Он је анализирао историју појмова суверености, а пропустио је да истакне да ли је сувереност, схваћена као одређено својство власти, постојала и прије него што је сам тај појам био дефиниран. На тај је начин Јелинек, као уосталом и већина осталих писаца, који су се бавили тим проблемом (6), идентифицирао појам суверености са друштвеном чињеницом суверености. Као конкретна појава у збивању својство суверености је постојало и прије него што су је људи дефинирали онако исто као што су козмичке зраке и друге елементарне честице материје као електрони, протони, итд. постојали без обзира на то да људи до XX стољећа уопће нису имали појма о њима.

Уосталом већ је сјевеороамерички социолог F. Giddings пред више од педесет година истакнуо, да с обзиром на сувереност ваља разликовати двије разне друштвене појаве. Прва је од њих сама сувереност као конкретна чињеница у друштвеном животу. А посве су друга појава предодбе, које људи у различитим историјским епохама праве о ономе, што за њих претставља сувереност.

II. Када се истражује историјски развитак појма суверености, онда се, прије свега, може установити, да је Јелинек отступио од своје методе, када се осврнуо на Аристотелово схваћање о аутаркији, као о битној особини државе. Тако допушта, да Аристотел тражи за своју идеалну државу „стварну независност према вани“, он ипак приговара појму аутархије „да није правна, већ етичка категорија“ (7). Притом он у првом реду не запажа да је сам раније истакнуо како је сувереност најприје политичка категорија, и како она тек касније постаје правним појмом.

Стога је тај Јелинеков приговор заправо паралогизам, који му је онемогућио да запази, како је код Аристотела појам аутархије првенствено политички и садржи у себи, макар нису издиференциране, и оне особине, које обухваћамо у појму суверености. Иначе не би било могуће разумјети зашто Аристотелов учитељ, Платон,

(6) У томе има изузетака, као што су напр. Ђ. Тасић, L. Duguit и H. Kelsen, о којима ће даље бити ријеч.

(7) Нав. дј., стр. 436.

у IV. и V. књизи своје *Државе* обраћа толику пажњу на одгој војника и на начин њихова живота, сматрајући њихову функцију од пресудне важности за постојање саме државе: „Побједа, која се њима смјешка, представља одржавање читаве државе“ (8). Функција војске, у првом је реду, да одбија нападе на државну независност. Према Платонову схваћању држава нема офензивних циљева и у њој влада праведност, тако да је чак и полиција сувишна.

А као конкретан примјер власти, која нема суверености, доста је за Стари вијек навести примјер Капуе, Куме и других осам градова у Кампанији, којима су у IV стољећу пр. н. е. Римљани дали своје грађанско право, али ограничено без права гласа у скупштини. Ти градови, дакле, нису имали ону главну моћ носилаца суверене власти, да доносе законе. Власт у тим градовима зависна је од римске управе, те стога нема својства суверености. Дакле, то је ограничена власт под римским протекторатом.

Истраживања А. Magdalain-а (9) доказала су, да су Римљани разликовали појам *auctoritas* од *potestas*. У појму *auctoritas* изражено је оно својство царске власти, која је чини примарном, од никога овисном и извором права. А *potestas* је сама власт, која се по својој суштини не разликује од власти свакога магистрата, а темељи се на *auctoritas*.

У Средњем су се вијеку на западу Европе појмови *auctoritas* и *potestas* развијали под утјецајем оних посебних односа, који су за феудалнога раздобља постојали у друштвеном животу појединих држава. *Auctoritas* и *potestas*, које су у Римском царству имале истог носиоца — цара, сада су се одвојиле једна од друге зато, што су се тим римским појмовима почели служити носиоци оних снага, које се сукобљавају у Средњем вијеку. *Auctoritas*, која је некада била својство римске царске власти, постаје сада назив за врховну власт, за коју воде борбу папе и римски цареви њемачке нације. А у појму *potestas* изражује се јавна власт, коју владари врше без обзира на то јесу ли у исто вријеме субјекти *auctoritas* или не (10).

Ту је разлику папа Гелазије истакнуо у тврдњи, да свијетом у првом реду управљају „*auctoritas sacrata*“ римских папа и „*regalis potestas*“ свјетовних владара. То се схватање такођер појављује у исправама Карла Великога, у којима се истиче разлика између прерогатива, које припадају владару као римском цару, и оних, које он врши као владар у појединим краљевствима (11).

Према томе, оне моћи, које се означавају појмовима *auctoritas* и *potestas* у римској су држави имале једнога јединог носиоца. У Средњем се вијеку борба за превласт, коју у Западној и Средњој Европи између себе воде папе, римски цареви и владари поједи-

(8) Der Staat, књ. V., нем. XIII., Leipzig, s.a., Kröner-Verlag, стр. 171.

(9) Auctoritas principis, Paris, 1947.

(10) Усп. David: нав. дј., стр. 21 и сл.

(11) Као горе, стр. 24 и 29.

Важно је, да Јелинек истиче политичко, а не правно поријекло појма суверености. Другим ријечима, он сматра да је том појму извор у друштвеним односима. Суштини оваквога схваћања нема што да се приговори. Својство власти, које је изражено у каснијем појму суверености, као конкретна чињеница у друштвеном животу долази до изражаја само у политичком односу између носилаца такве власти, која је врховна, независна, и неограничена. Свако посегнуће на суверену власт или на њезин предмет одбија се силом, тј. политичким средствима. Како је то Јелинек исправно запазио, историја држава у Средњем вијеку пуна је таквих примјера. Али Јелинек није ишао корак даље те није досљедно примјенио ову своју исправну мисао, да поријекло појмова ваља тражити у конкретној стварности. Он је анализирао историју појмова суверености, а пропустио је да истакне да ли је сувереност, схваћена као одређено својство власти, постојала и прије него што је сам тај појам био дефиниран. На тај је начин Јелинек, као уосталом и већина осталих писаца, који су се бавили тим проблемом (6), идентифицирао појам суверености са друштвеном чињеницом суверености. Као конкретна појава у збивању својство суверености је постојало и прије него што су је људи дефинирали онако исто као што су козмичке зраке и друге елементарне честице материје као електрони, протони, итд. постојали без обзира на то да људи до XX стољећа уопће нису имали појма о њима.

Уосталом већ је сјeverоамерички социолог F. Giddings пред више од педесет година истакнуо, да с обзиром на сувереност ваља разликовати двије разне друштвене појаве. Прва је од њих сама сувереност као конкретна чињеница у друштвеном животу. А посве су друга појава предоцбе, које људи у различитим историјским епохама праве о ономе, што за њих претставља сувереност.

II. Када се истражује историјски развитак појма суверености, онда се, прије свега, може установити, да је Јелинек отпустио од своје методе, када се осврнуо на Аристотелово схваћање о аутаркији, као о битној особини државе. Тако допушта, да Аристотел тражи за своју идеалну државу „стварну независност према вани“, он ипак приговара појму аутархије „да није правна, већ етичка категорија“ (7). Притом он у првом реду не запажа да је сам раније истакнуо како је сувереност најприје политичка категорија, и како она тек касније постаје правним појмом.

Стога је тај Јелинеков приговор заправо паралогизам, који му је онемогућио да запази, како је код Аристотела појам аутархије првенствено политички и садржи у себи, макар нису издиференциране, и оне особине, које обухваћамо у појму суверености. Иначе не би било могуће разумјети зашто Аристотелов учитељ, Платон,

(6) У томе има изузетака, као што су напр. Ђ. Тасић, L. Duguit и H. Kelsen, о којима ће даље бити ријеч.

(7) Нав. дј., стр. 436.

у IV. и V. књизи своје *Државе* обраћа толику пажњу на одгој војника и на начин њихова живота, сматрајући њихову функцију од пресудне важности за постојање саме државе: „Побједа, која се њима смјешка, представља одржавање читаве државе“ (8). Функција војске, у првом је реду, да одбија нападе на државну независност. Према Платонову схваћању држава нема офензивних циљева и у њој влада праведност, тако да је чак и полиција сувишна.

А као конкретан примјер власти, која нема суверености, доста је за Стари вијек навести примјер Капуе, Куме и других осам градова у Кампанији, којима су у IV стољећу пр. н. е. Римљани дали своје грађанско право, али ограничено без права гласа у скупштини. Ти градови, дакле, нису имали ону главну моћ носилаца суверене власти, да доносе законе. Власт у тим градовима зависна је од римске управе, те стога нема својства суверености. Дакле, то је ограничена власт под римским протекторатом.

Истраживања А. Magdalain-а (9) доказала су, да су Римљани разликовали појам *auctoritas* од *potestas*. У појму *auctoritas* изражено је оно својство царске власти, која је чини примарном, од никога овисном и извором права. А *potestas* је сама власт, која се по својој суштини не разликује од власти свакога магистрата, а темељи се на *auctoritas*.

У Средњем су се вијеку на западу Европе појмови *auctoritas* и *potestas* развијали под утицајем оних посебних односа, који су за феудалнога раздобља постојали у друштвеном животу појединих држава. *Auctoritas* и *potestas*, које су у Римском царству имале истога носиоца — цара, сада су се одвојиле једна од друге зато, што су се тим римским појмовима почели служити носиоци оних снага, које се сукобљавају у Средњем вијеку. *Auctoritas*, која је некада била својство римске царске власти, постаје сада назив за врховну власт, за коју воде борбу папе и римски цареви њемачке нације. А у појму *potestas* изразује се јавна власт, коју владари врше без обзира на то јесу ли у исто вријеме субјекти *auctoritas* или не (10).

Ту је разлику папа Гелазије истакнуо у тврдњи, да свијетом у првом реду управљају „*auctoritas sacrata*“ римских папа и „*regalis potestas*“ свјетовних владара. То се схватање такођер појављује у исправама Карла Великога, у којима се истиче разлика између прерогатива, које припадају владару као римском цару, и оних, које он врши као владар у појединим краљевствима (11).

Према томе, оне моћи, које се означавају појмовима *auctoritas* и *potestas* у римској су држави имале једнога јединог носиоца. У Средњем се вијеку борба за превласт, коју у Западној и Средњој Европи између себе воде папе, римски цареви и владари поједи-

(8) Der Staat, књ. V., погл. XIII., Leipzig, s.a., Kröner-Verlag, стр. 171.

(9) Auctoritas principis, Paris, 1947.

(10) Усп. David: нав. дј., стр. 21 и сл.

(11) Као горе, стр. 24 и 29.

них држава, доводи до тога, да је свака од тих моћи имала својега посебнога носиоца.

Али на крају Средњег вијека у друштвеним односима Западне и Средње Европе појављује се један нови фактор. Због своје све веће друштвене важности грађанство је све више тражило да му се призна такав положај у облику учешћа у власти. А то учешће није могло доћи до изражаја у тадашњим облицима владавине, изуzeвши Италију.

Већ код Марсилија из Падове у XIV стољећу показује се утјецај овога фактора. Основни је његов појам — закон као израз потпуно независне заједнице држављана, која активно учествује у друштвеном животу. То није више природно право римских и византиских правника, састављача Јустинијанова *Corpus iuris*-а, нити божанско право средњевјековних схоластика. У Марсилије-ву се схваћању показује, да папинска власт губи своје позиције, што се огледа у схваћању француских правника, да је та власт „*verbalis*“, док је њихова, тј. краљевска власт „*realis*“. И у тако схваћеној стварности почиње добивати своју формулацију и друга, не мање стварна снага у друштвеном животу — тежње грађанства за влашћу.

Али је код Марсилија већ набачена једна разлика, која ће доћи до изражаја у даљем развоју схваћања о власти у држави. Марсилије прави основну разлику између законодавне власти и извршне као овлашћења за континуирану акцију. Прва припада цјелокупности држављана, док је друго овлашћење подвргнуто законодавној власти, иако она припада владарима. Према томе, Марсилије је краљевску власт изводио из законодавне власти, а што је још важније, он је сваком од њих инвестирао посебног субјекта, тако да су им различити носиоци. Врховна је власт она, којој је носилац народ, а од ње изведена извршна, коју врши владар на темељу одређених овласти.

Схваћање о суверености налази се већ код Макиавелија. Пред више од сто година. U. Foscolo запазио је, да из читавог његова главног дјела *Il principe* избија жеља за независношћу Италије, коју би ваљало ослободити „од црквених диктатора и окрутних узурпатора, који исисавају читаву Италију“ (12). Иако Макиавели није изричито дефинирао и разрадио појам врховне, независне и неограничене власти, без ње он себи не може замислити државу својега кнеза. У много се већој мјери Макиавели бавио носиоцем те власти. Кнез би био носилац суверене власти. Он аутократски кроји правду у својој држави, како би је учврстио те дао миран и срећан живот својим поданицима. Истина, његови поданици немају никаквог удјела код вршења власти. Али кнез, ударајући смјернице својој активности, везан је обзирима на благостање својих поданика, тј. „народа“.

(12) Machiavelli: *Il principe*, Roma-Milano, 1930, стр. 377.

Марсилију и Макиавелију били су јасни појмови врховне и изведене власти, као и то да оне имају разне носиоце. Мјесто тога, да се у даљем развоју појмови врховне и изведене власти као и њихових носилаца држе одвојено, дошло је до њихова замућивања. Иако је та збрка велика, ипак није ред да се за њу баца кривица на Бодена, како се то обично ради. Наводи се, да је Боден погрешно, уколико је негативном карактеру појма суверености дао позитиван садржај. Као својство државне власти сувереност искључује зависност према вани и свако ограничење на својој територији. Зато је она негативна те би било погрешно, како је то урадио Боден, да се том појму даде и позитивни садржај оних овласти, што их заправо има власт, којој припада својство суверености. Из тога почетнога замућивања настала је права збрка, када је у току даљег развоја појам суверености у исто вријеме значио и особину, да је државна власт највиша, неограничена и независна, и скуп овлашћења, садржаних у појму државне власти, поставши тако њезин синоним, и положај што га у држави заузима највиши орган државне власти (13).

За ту збрку није крив Боден, који је у Француској као уосталом и Хобз у Енглеској, својим дјелима развијао идеологију просвијетљеног апсолутизма. Тај је облик владавине политичка и правна надградња над компромисом, што су га остварили племство и грађанство на економском подручју. Према том је компромису племство задржало за себе експлоатацију у пољопривреди, а богато грађанство — патрицијал — у мануфактури и трговини. У Боденову свањању суверености долазе до изражаја обје ове компоненте: сувереност припада и владару и народу (14), док је стварно она својство *владареве власти*, јер је народ њему предао власт (15).

Формално Боден наставља традицију борбе француских краљева и папинске власти у почетку XIV стољећа, када је начело краљевске странке у Француској гласило, да владар на земљи нема никога над собом. У истом се раздобљу у неком прогласу појавио и појам „суверене слободе краљевине, која се састоји у томе да ви (тј. владар — О. М.) на земљи не признајете ни једнога земаљскога суверена, изузевши бога“ (16).

(13) R. Carré de Malberg: *Contribution à la Théorie générale de l'État*, Paris, 1920, св. 1, стр. 79. У истом смислу усп. Jellinek, нав. дј., стр. 461 и 474 и сл.

(14) *Princeps vero populusve, in quibus maiestas inest rationem rerum gestarum contulit*, као rope, стр. 128. У суштини исто је Hobbes-ово схваћање (усп. *Leviathan or the Matter, Forme and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil*, Oxford, 1946, стр. 112—113).

(15) „... Cum populus ei (i.e. principi — О. М.) et in eum omnem potestatem contulit“, као rope, стр. 128. У суштини исто је Hobbes-ово схваћање (усп. *Leviathan or the Matter, Forme and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil*, Oxford, 1946, стр. 112—113).

(16) E. Sauer: *Souveränität und Solidarität*, Göttingen, 1954, стр. 19.

И у својем је схваћању суверености Боден испочетка изразио ту основу и једину њезину особину. Она се састоји у негацији било које друге власти, која би била виша од оне, којој припада то својство суверености. Боденова формулација на први поглед није ништа друго него парафраза горе наведенога схваћања из XIV стољећа: „*Diximus iura maiestatis eum habere qui post deum immortalem subditus sit nemini*“ (17). Ипак та парафраза садржи важну разлику зато, што се у њој говори о „*iura maiestatis*“, тј. о правима, која заједно сачињавају оно, што се схваћа под појмом власти, и која је Боден навео као позитивни садржај суверености (18). Из тога излази, да за Бодена сувереност има такођер позитиван садржај. То би била државна власт с одређеним својствима врховности, независности и неограничености, коју врши владар. Јелинек и Каре де Малбер иду предалеко, када окривљују Бодена за збрку у појму суверености (19). Никакве збрке није било, јер је такво схваћање одговарало друштвеним потребама у Француској у почецима просвјетљенога апсолутизма.

На другом се екстрему налазио Нијемац Алтусиус, који је заступао гледиште, да „*ius maiestatis*“ нипошто није највиша власт, јер је божја од ње виша и да то „право“ припада само народној заједници. Његов је носилац само представник те заједнице, која ју може опозвати (20). Алтусиус и остали монархомаси формулирали су тада напредно гледиште грађанства, које се бори за врховну власт у држави, јер од ње очекује све већу слободу у економским односима. Стога код Алтусиуса је однос јасан — власт припада народу, а владар је само његов претставник, према којему припада *ius resistendi*, ако би злоупотребио своје овласти. Све је јасно — нити је суверена власт народа највиша, јер има виших од ње, нити се владар налази над народом.

У средини између те двије крајности хтјели би се наћи заступници теорије о двострукој суверености (21), који су тврдили да постоји *maiestas personalis*, која припада владару, и *maiestas realis* народа. Дакако, тај покушај да се сувереност дефинира с обзиром на садржај њезиних овлашћења, која би припадала разним носиоцима, морао је довести до цијепанја у редовима тога смјера. Стога се Besold прближава Бодену и Хобзу зато, што сматра да највиша власт ипак припада владару, док Паурмајстер улази у редове монар-

(17) Нав. дј. књ. I., погл. IX., стр. 169.

(18) Као горе, стр. 143 и сл. То су право издавања закона, рата и мира, право именовања највиших функционера, право судовања, право на покорност, право помиловања, право ковања новца и право опорезивања.

(19) С обзиром на то не погађа циљ Сауерова опаска упућена Јелинеку, да није тачна његова тврдња, да је појам сувереност код Бодена само негативан. Јелинек (нав. дј., стр. 454 и 461) истиче позитиван садржај у Боденову схваћању.

(20) O. Gierke: *Johannes Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorien*, Breslau, 1913, стр. 26 и 28.

(21) Навр., Ch. Besold: *De Majestate in genere eiusque iuribus specialibus*, Strassbourg, 1625; T. Paurmeister: *De iurisdictione Imperii Romani libri II*, Hannover, 1608.

хомаха са тврдњом да владари врше своју дужност у име републике“ (22).

Ови су присталице схваћања о двострукој суверености први покушали да замућују појмове: ако би у истој држави постојале двије власти, која би онда од њих била врховна, независна и неограничена? Спознаја о том негативном својству суверене власти, присилила их је да се оријентирају или према Бодену или према Алтусиусу и да тако сами практички уклоне узроке нејасноће.

III. Положај се стубоком промијенио за раздобља, које је припремало буржоаске револуције. Русо је схватио сувереност као „извршење опће воље, која је слободна као ова, која није подвргнута никаквој врсти обавезе“ (23), а показује се у закону. Стога „суверен, који није него колективно биће, не може бити заступан него сам собом: ту власт је могуће преносити, али никако није могуће преносити вољу“ (24). Према томе, једна би ствар била опћа воља заједнице, идентична са сувереношћу, а друга власт, јер је власт тек израз те суверене воље. Власт припада републици или „политичком тијелу“, које поред тих назива има и друге, у којима се показују разне његове манифестације, као „држава“, „суверен“ и „моћ“ (25).

Нешто даље тако формулирана мисао доживљава неке промјене. Полазећи од претпоставке „да друштвени уговор даје политичком тијелу апсолутну власт над свим својим (тј. припадницима — О. М.)“, Русо вели да „ова иста власт, којом управља опћа воља, носи, као што сам рекао, назив суверености“ (26). Удара у очи нејасност у одређивању тих основних појмова, нарочито с обзиром на однос суверености, схваћене као опћа воља заједнице, и власти, која једанпут није та опћа воља, а други је пута — као сувереност — с њом идентична. Дакле, Русо се борио са потешкоћама, када је морао одредити носиоца тако схваћене суверености за разлику од саме власти и њезина носиоца.

Сам је Русо у једној биљешци указао на друштвене увјете те своје несигурности, а уједно и на главни узрок неслатања око појма суверености у каснијем развоју правних и политичких наука: „Под слабир владама, та је једнакост (мисли на правну једнакост — О. М.) привидна и варљива; она не служи другоме него да одржава сиромаша у његову сиромаштву, а богата у његовој узурпацији. У стварности, закони увијек користе онима, који посједују и штоне онима, који ништа немају: из тога излази, да је друштвено

(22) Besold: нав. дј., књ. I., погл. 2., бр. 5.; Paurmeister: нав. дј. књ. I., погл. 3., бр. 11.

(23) P. - L. Leon: La notion de souveraineté dans la doctrine de Rousseaux, Archives de Philosophie du Droit et de Sociologie juridique, 1938, св. I—II, стр. 248.

(24) Du contrat social ou principes du droit politique, Paris, изд. E. Flammarion s.a., књ. II., погл. I., стр. 27.

(25) Као горе, књ. II., погл. IV., стр. 32.

(26) Као горе, књ. I., погл. VI., стр. 18—19; puissance — моћ.

стање од користи људима само уколико сви посјеђују нешто и да нитко од њих нема ништа превише“ (27).

На тај је начин сам Русо указао на то, да његови изводи имају утопистички карактер све док ће у друштву постојати двије крајности — богатство и сиромаштво, тј. док ће се такво раслојавање одржавати на приватном власништву над средствима за производњу, које је економска подлога власти у класном друштву. Посве је точно Русо истакао да нема друштвене једнакости без ликвидације извора богатства, тј. без економске демократије, изразивши мисао, да у друштву с економском неједнакошћу закони штите богаташе на штету сиромаша. Ако се сјетимо, да је за Русоа законодавство главна функција „слободне воље заједнице“ схваћене као сувереност, онда у такву друштву тај појам суверености — слиједећи његову терминологију — не означава више „опћу вољу“, него „посебну вољу“ владе (28). То би, додуше била „дегенерација“ владе (29), што не онемогућава друштвену чињеницу, да та „опћа воља“ остаје неостварива жеља у оним друштвима, у којима влада експлоатација.

Несклад између схваћања народне суверености код Русоа и друштвене стварности у капиталистичким земљама састојао се у томе, што је грађанство додуше победило у борби за власт, али што је неједнакост стварно остала унаточ од закона формално прокламиране једнакости. Ову је чињеницу ваљало на било који начин прикрити.

То је мајсторски урадио Лок, када је већ поткрај XVII столећа модернизирао теорију о двострукој суверености у служби грађанског друштва, које настаје због чувања „природних права“ људи на живот, слободу и власништво. Он је сматрао, да народу припада само потенцијална сувереност, коју врши у изузетним случајевима, док се нормално сувереност остварује преко органа државне власти.

Касније се то урадило спомоћу разних интерпретација Русоове мисли у облику разних варијаната теорије о народној и о државној суверености (30). У свим таквим теоријама аргументацији је сврха, да се покушава прикрити она основна чињеница, да експлоатирани слојеви становништва у некој држави немају никаква удјела у власти.

Овом приликом није на одмет сјетити се ријечи, којима је Конт отворено рекао истину седамдесет година раније: „У току тридесет година, што пишем пером филозофије, увијек сам приказивао на-

(27) Као горе, књ. I., погл. IX., стр. 26, бил. I.

(28) Као горе, књ. III., погл. I., стр. 64.

(29) Као горе, књ. III., погл. I., стр. 93.

(30) Теорију о народној суверености са правног гледишта критизирао је Carré de Malberg у нав. дј., J. Andrassy: Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti, Mjesečnik, Zagreb, god. LIII, 1927 и L. Polić: O razvoju demokratske misli, а такођер и њемачки правници.

родну сувереност као принудну мистификацију и једнакост као срамотну лаж“ (31).

На том теоријском подручју положај био је још комплициран тиме, што се нису све капиталистичке државе једнако развијале. Нарочиту је потешкоћу представљао монархички облик владавине. У републикама није било тешко бранити народну сувереност са позиција гледишта, да су носиоци народне суверености парламенти састављени од народних представника. Али са тезом о народној суверености, која се оличава у парламенту немогуће је спојити напр. чињеницу, да су у дуалистичким уставним монархијама, као што су напр. били Њемачко царство и Аустро-Угарска, министри за свој рад одговарали владару, који их је постављао и смјењивао, а не парламенту. Још је драстичнији примјер пружало Руско царство, у којему је цар Никола II. унаточ Думе био аутократски „самодержец“.

Стога не смије изазвати чуђење, да се велика већина писаца ограничила на то, да расправља о појму суверености као да се ради о некој правној категорији, одвојеној од друштвене стварности. Постојала је опасност, да би чињенице из стварнога друштвенога живота у појединим државама могле показати истину, тј. да је тај наводно суверени народ само stroj за гласање, који има овлашћење, да на одређено вријеме шаље у дарламенте припаднике експлоататорских класа, без права да их опозове, макар немао у њих повјерења. Иако је повјерење психолошка подлога мандата, што га мандант може свакога часа опозвати, ово елементарно начело из грађанскога права није нашло своју примјену у уставном уређењу капиталистичких земаља.

Према томе, збрци, на коју указују Јелинек и Каре де Малбер, узрок је конкретна потреба у државама са капиталистичким продукционим односима, да се покуша дати неко тумачење суверености са правнога гледишта, да би се избјегла анализа чињеница, која би могла довести до резултата опречних за интересе експлоатираних класа.

IV. Ђ. Тасић веома је фино истакнуо, да је појам суверености историјски појам онако исто, како је то појам власништва. Као и Јелинек, он сматра да се га може објаснити само са историјскога и политичкога гледишта. Осим тога, Тасић је учинио важну методолошку опаску, да одговор на тај проблем ваља тражити у односима, који постоје између држава и у самој држави, а не на темељу неких „схоластичких“ претпоставака о апсолутној власти и апсолутној независности (32). Таква су апсолутна схваћања била подлога за правничко разлагање о суверености.

(31) *Système de philosophie positive ou Traité de sociologie*, Paris, 1894 св. IV, Appendice, стр. 113.

(32) Увод у правне науке, Београд, 1933, стр. 94.

Није Тасић био једини, који је доказивао да није могуће дефинирати сувереност са правнога гледишта. Прије и после њега су то тврдили Дити и Келзен.

Дити негира сувереност у унутрашњим односима државе, признајући тај појам само на подручју међународнога права (33). Он критикује схваћање народне суверености Русоа, одриче му правни карактер, те је у увјетима друштва, у којему живи, сматра догмом, која је одиграла веома важну историјску улогу, јер је покренула масе, оборила пријестоља и створила модерни политички свијет (34), али која нема никакве подлоге у стварности друштвенога живота.

Келзен је у својим раним дјелима одбацивао сувереност као правни појам (35) и досљедно је и даље задржао такав став (36) у складу са својом основном концепцијом, да је нормативни поредак примаран, и да само он може додијелити некоме право да врши функције власти, као и опсег те власти. С обзиром на стварност, он сматра да „у бесконачном ланцу узрока и посљедица, што ће рећи у оквиру природне стварности, не може бити првог узрока, па према томе, ни суверености“ (37). Анализирајући односе између држава, он долази до закључка да би прихватање апсолутне суверености довело до парадокса, да би „сувереност једне државе искључила сувереност сваке друге државе“ (38).

Иако није могуће прихватити аргументацију Дигија и Келзена, ипак су они исправно видјели, да сувереност није правни појам. Осим тога је Келзен закорачио на добар пут, кад је почео тражити одговор на питање о суштини суверености, узимајући у обзир односе између појединих држава и да се ништа не може постићи с појмом апсолутне суверености. Али му је његово основно предубјеђење о апсолутној примарности нормативнога поретка онемогућило да устраје на том путу.

Дакле, ни неки идеалистички писци нису затварали очи пред појавама из друштвене стварности те су се критички односили према дотадашњим схваћањима о суверености.

V. Опћенито се сматра, да је рјешење проблема суверености важно због тога, да се одреди однос између државе и других облика друштвених организација, које у њој постоје, да се у сложеним државама објасне узајамни односи њихових чланова и да се установи однос државе на једној страни, а међународних организација и међународнога „права“ на другој (39).

(33) *Etudes de Droit public I, L'Etat, le Droit objectif et la loi positive*, Paris, 1901, стр. 349.

(34) *Souveraineté et Liberté*, Paris, 1922, стр. 98.

(35) Усп. *Das Problem der Souveranität und die Theorie des Völkerrechts*, Tübingen, 1920 и *Der sociologische und der juristische Staatsbegriff*, Tübingen, 1922.

(36) Општа теорија државе и права, Београд, 1951.

(37) Као горе, стр. 363.

(38) Као горе, стр. 364.

(39) Писац припада међу оне, који сматрају да се прописе, који важе у међународним односима, може сматрати правом само уколико их поједине државе санкционирају.

Досада се тај проблем рјешавао са правнога становишта, иако зато нису постојали увјети. Ни са хисторијско материјалистичкога гледишта ни са искључиво дотматскога сувереност није правни појам, без обзира да ли се схвати као својство јавне власти, или као саму власт (40).

Чињеница власти једна је социологијска чињеница (41), а не правна. Свака револуција претставља побједу протуправних снага против правнога поретка (42), тј. социологијских чињеница у ужем смислу над правним чињеницама. Те су социологијске чињенице — по правилу — разни облици, у којима се политичка сила експлоатираних класа сукобљава са државном принудом, која брани правни поредак. И сви бројни примјери револуција потврђују, да им је успјех био осигуран само у случају кад би се политичка сила устаника, која заступа интересе њихове класе, показала јачом од права, заштићена државним апаратом (43). Послије револуције нова власт прави селекцију међу правним прописима, које је затекла, изричито или прећутно санкционирајући оне, који нису противни њезиним циљевима, и издаје нове норме. Тако настаје правни поредак нове власти као посљедица њезина насилнога потхвата.

Као својство државне власти сувереност је социологијска чињеница, коју су правни системи прихватили, али је нису дефинирали са правнога гледишта. Већ је Боден истакнуо, да нитко од филозофа ни од правника није дао дефиницију суверености и да је се не може одредити законима. То одговара његову схваћању, да сувереност долази до изражаја најпре у законодавним функцијама. С друге стране, нема једне *potma agendi*, која би одредила што је сувереност (44) са свим правима и овластима које извиру из те норме, и који би тако претстављали *facultas agendi*. Према томе,

(40) Сувереност није појам идентичан са државном влашћу зато, што у друштвеној стварности има много примјера државне власти, које нису суверене. У свакој земљи под протекторатом њезина власт нема суверени карактер. То је случај, у Тунису, Мароку, Султанату Занзибару итд. Стога, ако се уопће може говорити о суверености онда ваља имати у виду да се увијек ради о својству власти неке одређене државе.

(41) Мислим, да би била на мјесту једна термилошка напомена. Свака појава у друштвеном животу представља једну социологијску чињеницу. У оквиру тих социологијских чињеница разликујемо економске, политичке, правне, психолошке, моралне, културне итд. појаве, које са научнога гледишта сврставамо у те посебне категорије.

Такођер се служим термином социологијски у ужем смислу, када је потребно обухватити све оне друштвене односе, које држава не нормира правним прописима, и када је потребно супротставити их правним чињеницама у друштвеном животу.

(42) То је коначно увидио и сам Келсен (Општа теорија државе и права, стр. 123) те је на тај начин признао да су ипак друштвене, тј. социологијске појаве оне, које изазивљу постанак „основне норме“, те је тиме довео у питање логичност читаве своје конструкције.

(43) Доста је споменути као примјер грађански рат у Енглеској 1640—1649; затим у Француској хисторијски развитак револуције од год. 1789 даље и устанке год. 1830 и 1848; у Русији Октобарску револуцију и грађански рат од 1917—1920; нашу Народну револуцију.

Међу неуспјехе револуционарних покрета, у којима се право, захваљујући државној принуди, показало јаче, доста је споменути Париску комууну 1871 и покушај револуције у Русији 1905.

(44) Назив суверена, којим се у уставима дефинира држава, не садржи правну одредбу тога појма.

суверена је власт као политички израз класних односа у држави материјални извор њезина права и правног поретка.

Да је суверена власт социологијска категорија показују још ови изводи. Од Боденових времена на овамо вуче се навика, да се појам суверености истражује само уз државу (45) те се уопће није постављало питање да ли сувереност може постојати у оним друштвеним структурама, које се још нису развиле до сложености државне организације, тј. у политичким односима између конкретних друштава у првобитној заједници.

Прици Ба-ила у Сјеверној Родезији, прије него што су били покорени од стране Енглеза, живјели су у независним сеоским општинама, од којих је свака имала своју посебну политичку организацију са поглавицом на челу и савјетом, састављеним од главара појединих заселака, који независно рјешавају о свим пословима. Ти органи вршили су функције, које су извирале из суверене власти, која им је припадала на њихову територију.

На исти су начин били посве независне организације урођеничких племена у Средњој Аустралији, која су, подијељена на родове, живјела на својим територијама, оружјем одбијајући сваки нападај других племена. То исто вриједи за племена сјеверноамеричких Индијанаца, која су такођер имала своју политичку организацију, водећи између себе ратове за освајање туђих територија. Притом се не смије испустити из вида, да су Сједињене државе у XIX стољећу водиле ратове с индијанским племенима у средњем и западном дијелу својега територија, да би их подвргли својој сувереној власти (46).

У данашњој су Јужној Родезији Матабеле, један од одвјетака народа Банту, изградили у првој половини XIX стољећа своју државу. Велика Британија је 1888 склопила уговор са владаром те државе Лобенгулом. Тим је уговором Лобенгула признао врховну власт Велике Британије, одрекавши се на тај начин суверенога својства своје власти. Када се колонизатори нису придржавали својих обавеза, Матабеле су 1895 дигли устанак, који је био крваво угушен.

На Хавајском се архипелагу у току једнога дугога процеса од друштвених облика родовског уређења развила државна организација. Њезина је независност, тј. суверени карактер њезине власти, била призната међународним уговорима, склопљеним 1842 са Сједињеним државама, а 1893 са Француском и Великом Британијом. Тек су 1898 Сједињене Државе освојиле те отоке, претворивши ту државу са сувереном влашћу у своју колонију.

Мотло би се навести још велик број таквих примјера. Сви они показују, да је имала својство суверености власт у оним државама, које су се развиле из друштвених облика у првобитној заједници.

(45) Усп. напр.: „Сувереност је својство државе односно државне власти ...“ (Andrassy: нав. дјело, стр. 242).

(46) А. Nevins и Н. S. Commager: Историја Сједињених америчких држава, Суботица, 1953, стр. 135 и сл.

ци, и да је исто такво својство имала власт у племенима и родбинско-територијалним опћинама код примитивних народа. Дакако, све до онога часа, када би изгубили своју независност у колонијалним ратовима, поставши предметом капиталистичке експлоатације.

Из тога излази двоструки закључак. У првом реду, сувереност није својство само државне власти. Суверена је свака она власт, која има својства независности, врховности и неотграничености, без обзира да ли се ради о политичким организацијама у првобитној заједници или о држави. Сва та својства — обухваћена у појму суверености — нису апсолутна, него долазе до изражаја само у односу на друге политичке организације, с којима ступа у додир власт неке државе или некога племена. Стога се намеће други закључак, да се појмом суверености заправо означава својство власти неке политичке организације државе или племена — у односу на друге организације исте врсти.

Суверени карактер власти показује се данас само у узајамном односима разних држава, јер су сви примитивни народи данас подвргнути власти неке државе, на територију које они живе. На тај начин суверени карактер власти долази првенствено до изражаја у међународним односима, тј. у такозваној спољашњој суверености, док је питање о сувереном карактеру власти на државном територију — такозвана унутрашња сувереност — зависно од тога да ли је власт неке државе суверена у својим односима са другим државама.

Само потпуна историјска анализа политичких и економских односа може довести до исправна схваћања суверености као својства државне власти. Таква потпуна анализа захтјева, да се узме у разматрање такођер носилац суверене власти, тј. питање у чијим се рукама стварно налази „власт мача, која је и која је увијек била темељ сваке власти“, како је то још у XVII столећу истакнуо Medham (47). А и то се питање у већој или мањој мјери увијек налазило у позадини, када се без краја расправљало о правном карактеру суверености.

Др. Олег Мандић

(47) The Case of the Commonwealth of England Stated etc, London, 1650, атр. 6, цит. у G. L. Mosse: The Struggle for Sovereignty in England, East Lansing (Mich.), 1950, стр. 2. Нешто слична вели Duguit (Etudes de Droit public II L'Etat, les gouvernants et les agents, Paris, 1903, стр. 364—365): „Првотни управљачи посједују највећу силу и када они желе неку ствар, они је увијек могу наметнути силом, тако да нема никакве могуће жалбе против њих и да се не може покренути њихова одговорност. Означава их се као суверене. Ми прихватамо тај израз, ако се њима мисли казати да није могуће њима одолети зато, што су најјачи у друштву: против њих нема могућности жалбе, у опћем смислу те ријечи.“